

Opis źródła:

Katorżnicy. Obrazki Syberyjskie to wspomnienia z zesłania Szymona Tokarzewskiego, w których opisuje powody, dla których skazano go na katorgę, jak również relacjonuje zetknięcie się z innymi katorżnikami, podobnie jak on, skazanymi na ciężkie roboty. Niżej prezentowany tekst źródłowy jest fragmentem wspomnień Tokarzewskiego, w którym zwraca uwagę na znaczenie słowa „Sybir”, jego odbiór przez społeczeństwo polskie, a także o listowym kontakcie z bliskimi.

Miejsce i data wydania:

Warszawa, 1912 r.

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Zdigitalizowana wersja publikacji znajduje się w Bibliotece Instytutu Slawistyki PAN. Wersję cyfrową odnaleźć można, m.in.:

<https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=23840&from=FBC>

Tekst źródła (fragment):

Mógłbym śmiało zaręczyć, że w okresie czasu od r. 1831 aż do manifestu z powodu wstąpienia na tron cesarza Aleksandra II na ziemiach polskich w zaborze rosyjskim w każdym dworze szlachcica-ziemianina, w każdym szlacheckim zaścianku wyrazy: „Sybir”, „na Sybir”, „z Sybiru”, niemal stale bywały wątkiem, z którego wysnuwały się długie, a smutne rozmowy. Bo też podówczas trudnoby, zaiste, znaleźć rodzinę szlachecką, z którejby jeśli nie kilku, to przynajmniej jeden członek albo nie przebywał już na Syberii, lub przynajmniej nie dążył do niej.

Mimo to, o Syberii, owej krainie olbrzymiej, dalekiej, w owej epoce prawie jeszcze pustynnej, społeczeństwo polskie nie mogło wytworzyć sobie pojęcia, nawet w najlżejszych zarysach.

Od nas, katorżników i wygnańców, bardzo rzadko przychodziły wieści z kraju.

Nasze listy z konieczności musiały być i bywały też pisywane bardzo ostrożnie, bardzo oględnie, zazwyczaj ograniczając się do lakonicznych i banalnych doniesień o zdrowiu korespondenta i równie banalnych zapytań o zdrowie rodziny i przyjaciół.

Słowniczek pojęć:

Szymon Tokarzewski – polski działacz niepodległościowy.

Więcej: https://pl.wikipedia.org/wiki/Szymon_Tokarzewski

Katorga – ciężka praca, często ponad ludzkie siły. Rodzaj kary, wymierzanej w ramach zesłania na Syberię do ciężkich robót, np. w kopalni

Sybir – inaczej Syberia. Miejsce zesłania przestępców w Imperium Rosyjskim. Sybir jest słowem o pejoratywnym znaczeniu.

Aleksander II – car rosyjski w latach 1855 – 1881. Z okazji jego koronacji miała miejsce amnestia więźniów, czyli ich ułaskawienie. Tym sposobem część zesłańców syberyjskich mogła wrócić do domów. Więcej: https://pl.wikipedia.org/wiki/Aleksander_II_Romanow

Ks. Piotr Ściegienny – polski ksiądz katolicki, działacz niepodległościowy, przywódca ludowy. W latach 1842-1844 zawiązał spisek, zwany Związkiem Chłopskim. Organizował powstanie ludowe, które miało wybuchnąć 27 października 1844 roku, jednak nie doszło ono do skutku. W spisku tym brał udział, m.in. Szymon Tokarzewski.

Pytania do źródła

Pytania do uczniów szkoły średniej:

1. Czy zsyłka na Syberię była najgorszym wymiarem kary? Czy każdy zesłaniec mógł spodziewać się, że kara Sybiru będzie piekłem na ziemi?
2. Jaki stosunek do Sybiru miała warstwa szlachecka?
3. W konsekwencji jakich wydarzeń, najczęściej, aresztanci zsyłani byli na Syberię? Kiedy najczęściej ich szło na zesłanie? Czy można było z zesłania wrócić? W jakich okolicznościach?
4. Jaka była rola cenzury carskiej przy prowadzeniu korespondencji przez więźniów politycznych? Czy w czasach zaborów cenzura obejmowała jedynie listy? Czy każdy więzień polityczny mógł prowadzić korespondencje?
5. Jaki był największy problem korespondowania na tak duże odległości, jak pomiędzy Syberią a Królestwem Polskim? Wskaż fragment w tekście mówiący o tym.

Wskazówki:

Należy pamiętać, że zesłanie było jedną z kar, jakie otrzymywali ludzie nieposłuszni administracji carskiej, uczestnicy powstań lub spisków. Najczęściej zesłanie na Syberię było karą drugą w kolejności, co do stopnia, zaraz poniżej kary śmierci. Nie bez powodu, obecnie, słowa „Katorga” używa się do określenia ciężkiej pracy, przekraczającej często ludzkie możliwości. Na katorgę bowiem wysyłani byli często więźniowie polityczni, czyli uczestnicy buntów przeciwko władzy. Powstańcy bardzo często wywodzili się ze stanu szlacheckiego, stąd też dzieje ich rodzin obrastały przykrymi historiami, a nierzadko legendami.

Korespondencja zesłańców z rodzinami, które pozostały w Królestwie Polskim, podlegała, oczywiście, ścisłej cenzurze, stąd też, faktycznie, listy często bywały krótkie i lakoniczne. Takie, aby cenzorzy mogli je przepuścić i pozwolić im dotrzeć do rodzin zesłańców.

Syberia, czy inaczej Sybir, przez dziesiątki lat i przez całe pokolenia, kojarzyła się z niewolą, katogą i cierpieniem narodu.

Najważniejsze czury:

1830 – wybuch powstania listopadowego

1842 – 1844 – spisek ks. Piotra Ściegiennego

1848 – wysłanie Tokarzewskiego na Syberię

1857 – amnestia i zezwolenie Tokarzewskiemu na powrót do kraju

1862 – ponowne aresztowanie Tokarzewskiego i skazanie na Sybir

1883 – powrót Tokarzewskiego z zesłania

1890 – śmierć Tokarzewskiego

Literatura pomocnicza:

Kaczyńska E., *Syberia, największe więzienie świata (1815 - 1914)*, Warszawa 1991.

Janik M., *Dzieje Polaków na Syberii*, Kraków 1928.

Beer D., *Dom umarłych. Syberyjska katorga w czasach carów*, Warszawa 2018.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Łukasz Wołczyk